

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-3>

УДК 159.923

Баратинська А.В.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ «ТЕМНИХ» РИС В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто проблему вивчення тріади «темних» рис в структурі особистості працівників правоохоронних органів. Проаналізовано кожен складову даного феномену - неклінічний нарцисизм, неклінічну психопатію та макіавеллізм. Розглянуто історію появи «темної» тріади. Представлено результати емпіричного дослідження особливостей прояву «темних» рис особистості у працівників поліції. Встановлено взаємозв'язок між показниками вигорання та певними особистісними властивостями поліціантів, а також між показниками вигорання та складовими «темної» тріади.

Ключові слова: «темні» риси, особистість поліціанта, неклінічна психопатія, макіавеллізм, неклінічний нарцисизм.

Baratyns'ka Anastasiia

Oles Honchar Dnipro National University

SPECIFICS OF DIAGNOSTIC OF «DARK» TRAITS OF POLICE – OFFICER'S PERSONALITY

Summary. The article is devoted to the problem of studying “Dark triad” in the structure of the police – officer’s personality. Each trait of this phenomenon (nonclinical psychopathy, nonclinical narcissism, machiavellism) is analyzed. The history of “Dark triad” appearance is considered. The results of empirical research of peculiarities of “dark” traits manifestation are represented. The correlation between burnout syndrome and some police – officer’s individual characteristics as well as the correlation between burnout index and “dark” traits is confirmed.

Keywords: “dark” traits, police – officer’s personality, nonclinical psychopathy, machiavellism nonclinical narcissism.

Постановка проблеми. Виконання професійних обов'язків представниками правоохоронних органів по праву можна вважати діяльністю в особливих умовах, оскільки вона носить екстремальний характер та пов'язана з дією стресових чинників підвищеної інтенсивності. Кожного дня, ризикуючи своїм життям і здоров'ям, поліціанти забезпечують порядок у суспільстві та країні в цілому. Стрімкі зміни на території нашої країни (у соціальному, політичному, економічному аспектах життя), які відбулися за останнє десятиріччя, формують підвищені вимоги до особистості працівника правоохоронних органів. Погіршення фізичного та психологічного стану (виникнення різноманітних психосоматичних розладів), синдром «хронічної втоми» та «вигорання», професійна деформація – далеко не повний перелік того, з якими наслідками можуть стикатися представники правоохоронних органів в результаті своєї професійної діяльності. Всі ці фактори вказують на те, що вивчення особистості поліціанта, знання, як про позитивні, так і негативні риси в структурі його особистості, є вкрай важливими для забезпечення повноцінного функціонування та збереження фізичного і психічного здоров'я представників правоохоронних органів. У сучасній психологічній науці увагу дослідників все більше привертає проблема так званих «темних» рис, які дають більш повне уявлення про особистість на ряду з виокремленням протилежних – позитивних властивостей. До «темних» рис відносять:

макіавеллізм, неклінічний нарцисизм та неклінічну психопатію, разом ці властивості складають так звану тріаду «темних» рис особистості («Dark Triad»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія дослідження даного феномену розпочалась в середині 90-х років минулого сторіччя, саме тоді J. McHoskey висунув припущення, що показники всіх компонентів «темної тріади» мають тісний кореляційний зв'язок.

Сам термін «тріада темних рис особистості» («Dark Triad») ввійшов у науковий категоріальний апарат психології відносно недавно – лише на початку XXI сторіччя, завдяки дослідженню групи студентів під керівництвом D.L. Paulhus and K.M. Williams (2002). Проаналізуємо кожен з складових «темної» тріади більш детально.

Під психопатією розуміють аномалію розвитку емоційно-вольової і мотиваційної сфери особистості, що характеризується тотальністю патологічних рис характеру, відносною стабільністю їх проявів протягом життя і соціальною дезадаптацією.

Психопатію розглядають як первинну (клінічна форма), яка включає низьке почуття провини, егоїзм і переважання інстинктивних бажань, а також вторинну (неклінічна форма), яка виявляється в аспектах антисоціальної поведінки [5].

Визначення нарцисизму бере свій початок у працях З. Фрейда, він вважав, що це стан, при якому власне Его вибирається в якості об'єкта любові і поклоніння. У сучасній науковій літературі немає єдиного визначення даного фено-

мену, нарцисизм може розглядатися у двох аспектах: як особистісна риса, яка проявляється у бажанні демонструвати свою «грандіозність» та як стійкий на протязі довго часу стан, який виникає в результаті невідповідних реальності уявлень про себе. До характерних рис нарцисизму можна віднести: впевненість у власній неперевершеності, бажання постійно знаходитись у центрі уваги, низький самоконтроль, відсутність емпатії, незацікавленість в проблемах оточуючих, недоброчисливість та агресивні прояви у разі критики [3].

Під макіавеллізмом особистості розуміється стійка характерологічна особливість, яка проявляється в схильності маніпулювати іншими людьми в міжособистісних відносинах з метою досягнення своїх суто егоїстичних цілей [2].

Важливо зазначити, що перше фундаментальне психологічне дослідження останньої складової «темної» тріади – макіавеллізму – було проведено у 1970-х роках американськими дослідниками R.Christie & F. Geis. Вони проаналізували трактат «Государ» італійського філософа Н. Макіавеллі та за допомогою контент-аналізу виокремили основні переконання та установки автора, на основі чого створили методiku для діагностики макіавеллізму як сталої риси особистості.

Дослідженню феномену «темної» тріади, а саме визначенню структури конструкта, розробці психодіагностичного інструментарію його вимірювання, аналізу взаємозв'язку «темних» рис з іншими факторами особистості, присвячена велика кількість робіт, як вітчизняних так і зарубіжних вчених (Jonason, Li, Buss, 2010; Jones & Paulhus, 2009 [7]; P.K. Jonason & G.P. Webster, 2009, 2010; Raskin & Terry, 1988; Christie & Geis; Bushman & Baumeister, 1998 [5; 6]; Знаков В.В., 2007; Корнілова Т.В., 2015; Клепікова Н.М., Шамшикова О.А., 2013; Чумакова М.А.; 2015) [2; 3; 4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість робіт, вивчення тріади «темних» рис особистості у працівників правоохоронних органів, в тому числі у представників поліції, і досі залишається поза межами наукових інтересів.

Метою даної статті є аналіз емпіричного дослідження психологічних властивостей поліціантів, а також особливостей прояву тріади «темних» рис особистості у даного контингенту співробітників.

Виклад основного матеріалу. Для визначення особливостей особистості працівників правоохоронних органів, а також прояву тріади «темних» рис особистості у поліціантів, нами було проведено емпіричне дослідження у декілька етапів (2014–2016 р.). Вибірku склали співробітники поліції м. Дніпра та області (n = 200 осіб, як чоловічої, так і жіночої статі): слідчі, оперуповноважені, працівники ДПС, водії та ін.; середній вік досліджуваних становить 35 років, стаж роботи складає від 2 до 15 років.

Для досягнення цілей дослідження, було залучено наступний психодіагностичний інструментарій:

1) методика «FPI» (Jochen Fahrenberg, Rainer Hampel, Herbert Selg), форма В (в адаптації А.О. Крилова, Т.І. Ронгінського) – для діагности-

ки особистісних характеристик працівників правоохоронних органів ;

2) «Діагностика рівня емоційного вигорання» В.В. Бойко – для вивчення професійного вигорання поліціантів;

3) методика «PEN» Г. Айзенка в адаптації А.Г. Шмельова (шкала психотизму), опитувальник «Нарцисичні риси особистості» Р. Раскіна, К. Холла, Дж. Зіммермана в адаптації О.А. Шамшикової, Н.М. Клепікової, шкала «Mach-IV» Р. Крісті, Ф. Гейса в адаптації В.В. Знакова – для визначення тріади «темних» рис особистості.

Метою I етапу дослідження було виявлення професійного вигорання у представників поліції (n=200); так у більшості респондентів був діагностований синдром вигорання 1-3 ступенів (за методикою «Діагностика рівня емоційного вигорання» В.В. Бойко). Розподіл обстежуваних за фазами професійного вигорання наступний: фаза напруження – 10% досліджуваних; фаза резистенції – більше ніж 30% досліджуваних; фаза виснаження – 18% досліджуваних.

На II етапі дослідження (n=100) вивчались особистісні властивості працівників правоохоронних органів (за допомогою методики «FPI»), а також відмінності прояву особистісних характеристик у групі досліджуваних з професійним вигоранням та без.

Математико-статистична обробка результатів дослідження на даному етапі проводилась за допомогою t-критерію Стьюдента. В першу групу увійшли працівники поліції без проявів професійного вигорання, в другу – співробітники правоохоронних органів, у яких виявлено прояви синдрому на стадії формування, або вже сформованого. Кількість досліджуваних в кожній групі склало 50 чоловік (як жіночої, так і чоловічої статі).

Результати обробки даних можемо побачити в табл. 1.

При аналізі результатів дослідження виявлено, що невротичність, спонтанна агресивність, дратівливість, реактивна агресивність, сором'язливість та відкритість притаманні співробітникам правоохоронних органів, у яких формується, або вже сформований синдром вигорання. А такі якості, як товариськість, врівноваженість, емоційна лабільність характерні для співробітників поліції без прояву синдрому емоційного вигорання.

На останньому етапі дослідження (n=30) було визначено особливості прояву «темних» рис особистості за допомогою використання відповідного інструментарію і отримано наступні результати: наявність макіавеллізму діагностується в 80% досліджуваних, прояви неклінічної психопатії – у 15% респондентів, в свою чергу, прояви неклінічного нарцисизму характерні для 25% досліджуваних.

На наш погляд, цікавими є результати дослідження взаємозв'язку окремих рис «темної» тріади (макіавеллізму, неклінічного нарцисизму та неклінічної психопатії) та фаз професійного вигорання поліціантів (обробка даних на даному етапі відбувалась за допомогою використання r-лінійної кореляції Пірсона; n=30).

Було встановлено, що існує певний статистично значущий кореляційний зв'язок між показниками синдрому вигорання та проявами макіавеллізму у працівників поліції (показник кореляції

Розбіжності величини t-критерію показників властивостей особистості між двома групами досліджуваних за методикою FPI

Показники властивостей особистості	Середні показники групи досліджуваних без професійного вигорання	Середні показники групи досліджуваних з професійним вигоранням	Величина t-критерію при виявленні розбіжностей між двома групами
Невротичність	2,39	3,58	3,08*
Спонтанна агресивність	4,79	6,35	4,0*
Депресивність	2,64	3,09	1,1
Дратівливість	4,26	5,83	4,4*
Товариськість	5,15	4,88	0,6
Врівноваженість	6,75	6,84	0,3
Реактивна агресивність	5,09	6,28	3,3*
Соромливість	3,88	4,92	2,2**
Відкритість	6,98	8,37	4,2*
Екстраверсія-інтроверсія	6,20	6,86	1,9
Емоційна лабільність	3,30	3,73	1,4
Маскулінізм-фемінізм	6	6,43	1,1

Примітки: * – розбіжності статистично значущі при $p < 0,01$; ** – розбіжності статистично значущі при $p < 0,05$

0,61, $p < 0,01$) (за допомогою використання методики «Діагностика рівня емоційного вигорання» В.В. Бойко та шкали «Mach – IV» Р. Крісті, Ф. Гейса в адаптації В.В. Знакова). Можливо припустити, що співробітники правоохоронних органів, у яких діагностується наявність окремих симптомів або фаз професійного вигорання, схильні цинічно ставитися до суб'єктів своєї діяльності – з підозрою або емоційно відчужено; використовувати маніпулятивні техніки у процесі міжособистісної взаємодії з метою досягнення власної мети.

Результат аналізу кореляційних зв'язків між показниками неклінічного нарцисизму (опитувальник «Нарцисичні риси особистості» Р. Раскіна, К. Холла, Дж. Зіммермана в адаптації О.А. Шамшикової, Н.М. Клепикової) та синдрому професійного вигорання (методика В.В. Бойко) показав, що існує статистично значущий від'ємний зв'язок між показником синдрому вигорання та шкалою нарцисизму «Віра в власну унікальність» (показник кореляції – 0,42, $p < 0,05$) та прямий кореляційний зв'язок між рівнем професійного вигорання та шкалою нарцисизму «Маніпуляція в міжособистісних відносинах» (показник кореляції 0,36, $p < 0,05$).

Отримано статично значущі результати між проявами неклінічної психопатії (шкала психотизму за методикою «PEN») та усіма фазами професійного вигорання (методика В.В. Бойко). Це свідчить про

те, що для працівників поліції характерно виникнення проявів нестабільного емоційного стану зі схильністю до афективного реагування та високий рівень психопатизації, який може проявлятися у імпульсивній поведінці та агресивному відношенні до соціального оточення.

Висновки і пропозиції. З огляду теоретичного матеріалу та за результатами емпіричного дослідження, можемо зробити наступні висновки:

1. Тріада «темних» рис особистості становить складний психологічний конструкт, не зважаючи на велику кількість досліджень (особливо представниками західної психології) у світлі даної проблеми; феномен «темних» рис особистості потребує подальшого вивчення.

2. У співробітників поліції діагностуються прояви «темної» тріади, що може бути обумовленим умовами та специфікою виконання професійної діяльності.

3. Існують статистично значущі кореляційні зв'язки між показниками професійного вигорання та особистісними властивостями працівників правоохоронних органів, а також між показниками тріади «темних» рис в структурі особисті поліціанта та синдромом професійного вигорання.

Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в більш детальному вивченні тріади «темних» рис особистості у працівників правоохоронних органів.

Список літератури:

1. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е изд. / Н.Е. Водопьянова, Е.С. Старченкова. – Питер; СПб., 2008 – 258 с.
2. Знаков В.В. Методика исследования макиавеллизма личности / В.В. Знаков. – М.: Смысл, 2001. – 20 с.
3. Клименко М.Р. «Світло» нарцисизму в структурі «темної тріади» / М.Р. Клименко // Психологічні науки. – 2017. – № 4, том 1. – С. 58-64.
4. Шамшикова О.А., Клепикова Н.М. Опросник «Нарцисические черты личности» / О.А. Шамшикова, Н.М. Клепикова // Психологический журнал – 2010. – № 2(31). – С. 114-128.
5. Blair R.J.R. Neurocognitive models of aggression, the antisocial personality disorders, and psychopathy / R.J.R. Blair // J. Neurol. Neurosurg. Psychiatry. 2001. – V. 71. – P. 727-731.
6. Lee K., Ashton M.C. Psychometric properties of the HEXACO personality inventory / K. Lee, M.C. Ashton // Multivariate Behavioral Research. – 2004. – № 39(2). – P. 329-358.
7. Paulhus, D.L., Williams, K.M. Williams // The dark triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy / D.L. Paulhus, K.M. Williams // Journal of Research in Personality, 36, 556-563.